

EGYÉNISÉG — SZEMÉLYISÉG.

Pædagogikámat a *személyiség pædagogikájának* nevezem, mivel a személyiség eszméje *elvként* határozza meg azt, úgy hogy ez eszme határozólag befolyásolja a pædagogika szerves egészének minden egyes tényezőjét, minden egyes alkotó elemét.

A személyiségnek ez az elvi jelentősége kívánja meg tehát, hogy a nevelésnek *alánya*, vagyis a nevelő (legyen az akár egyes egyén vagy egy történeti hatalom) legyen személyiség; hogy a nevelésnek *tárgya*, vagy a nevelendő személyiséggé váljék; hogy minden nevelésnek *célja* a személyiség alakulása legyen s végre azt is, hogy a nevelés útját, módszerét is a személyiség eszméje határozza meg.

Midőn egy eszme, a személyiségnek eszméje így tényleg a nevelésnek, s ezzel a pædagogikának egészét is egységes módon szervezőleg határozza meg: méltán nevezzük e pædagogikát a *személyiség pædagogikájának*.*

* Igaz az, hogy a személyiség alakulását mások is tüzték ki a nevelés céljául; de ezt az eszmét *elvi* jelentőségében a nevelés minden tényezőjére kiható jelentőségében tudtommal Németországban *Linde* ismerte fel és fejtette ki «*Persönlichkeitspædagogik*» című, 1897-ben megjelent művében. A szerző *Rudolf Hildebrand*nak hatása alatt áll, aki nevezetesen a német nyelv tanítására nézve az individualis tényezőt fejlődésében méltányolta mély érzékkel. (L. *Vom deutschen Sprachunterricht in der Schule und von deutscher Erziehung und Bildung überhaupt*. VI. Aufl. Leipzig-Berlin. Klinkhardt 1898.) *Linde* munkája első sorban polemikus célzatú; nevezetesen küzd a legélesebben és nagy igazsággal a formális fokozatok elméletének uralkodása ellen s e reflexioszerűséggel szemben hangsúlyozza a tanításban is a termőközvetlenséget. Tételeit főleg csak a népiskolai tananyagra alkalmazza s a nevelőnél is egyoldalúan, csak az *egyes* nevelőt s nem a történeti hatalmat nézi. *Linde* nagy érdeme, hogy kimutatta nagy mestere (*Hildebrand*) individualizáló ethicismusának nagy jelentőségét az oktatásra is s hogy ezzel a nevelést a levés és nem a csinálás talajára

A személyiség és az egyéniség közt a különbséget nem igen szoktuk megtenni. Az indogermán nyelvek szótára is synonym szavakként vegyesen használja a Person-t és Individuum-ot (német), a «person»-t és «individual»-t (angol), a «personne»-t és «individu»-t (francia), az «osoba»-t és «indibidy»-t (orosz). Pedig van lényeges különbség e két szó közt. Szellemi életünk fejlődésének egyik főkövetelménye, hogy az ily különbségeket el ne mossuk, hanem inkább lehetőleg határozottan tudatra emeljük; mivel a természeti lények fejlődésének egyik legfőbb alakja a differenciálás, az egyszerű organizmusok tagolása, e tagoknak sajátos szervekké való alakulása; s a mi szellemi haladásunk ennek megfelelőleg lényegileg szintén nem egyéb, mint az egyszerű természeti és szellemi organizmusokból kiinduló differenciálás folyamatának felismerése a végetlenül tagolt egységes világorganizmusban.

A szavak különben is oly szegényes módon fejezik ki szellemi életünk gazdagságát, s a betűk oly tehetetlenek nevezetesen érzelmi életünk hangulatának visszhangoztatására, hogy meg kell ragadnunk minden szót, minden betűt, mely synonym használatában különbözőt fejezhet ki avégett, hogy e különbséget a szó útján is tudatra emeljük.

Az egyéniség és személyiség szavak közt létező különbségre különben is utal a szavak etymonja.

Az indogermán modern nyelvek majd mindegyike használja az individuum szavát. Az id, vid gyök eredetileg látást s így a látott alakot (a lit. veidas = facies; a görög εἶδος = forma) és ez alapon szerzett tudást (ind. veda — gör. οἶδα; gót «vait» — «unviti» — Unwissenheit; a német wissen); tehát a határozott, látható alakra vonatkozó ismeretet, tudást fejezi ki. A «dis» a kettőzésre, a kettéválásra vonatkozik; az «in» éppen ezt tagadja: úgy hogy individuum egy határozott, látható és felismert oly alakot jelent, amelyet immár kettéválasztani nem lehet. Az egymagában való lét, a végső, immár el nem választható, tehát valóban elemi lét nyer kifejezést az individuum szavában.* Az

visszahelyezte. Már régebben hirdettem — irodalmi úton még a 80-as években — a személyiség elvét és pedig mint a nevelés és oktatás egészére minden ízében kiható elvet. Ezért is nem mint utánzó nevezem joggal pædagogikámat «a személyiség pædagogikájának».

* L. Curtius Georg: Grundzüge der griechischen Etymologie.

individuum szó eredeti jelentésében azonban nincs közelebbi vonatkozásban az élő lényekhez. Ez oszthatatlan, mint végső látható, határozott alakú, lehetne akár élőknek mintázata is, lehetne bármily lénynek végső eleme. Közelebbi vonatkozásba jut az *élőhöz* a cseh: jednik, jedinec, amennyiben az a jeden = az egy — már mint birtokos szerepel (így a dán összetett «enkelt-Vaesen» is). *Sajátos* életet nyer az individuum az orosz «osoba» szóban. A szó gyöke «sva» «suus», = övé, sajátos: az alanyt (a görög τής-t) úgy tünteti fel, mint amelynek egészen sajátos élete van;¹ míg végre a magyar «egyéniség» e sajátos életnek alanyát és forrását az «Én»-ben, tehát egy *lelki* lényben mutatja be és pedig mint oszthatatlan egy-ben. Mélyebb értelmet nyer még a magyar egyéniség szava, ha Hunfalvy Pállal az egynek gyökét az «ik»-ben «szent»-nek jelentésével találjuk.² Ez esetben az

¹ Az etymologiai adatokra nézve l. Curtiust, valamint Vaniček Alois: Griechisch-lateinisches Wörterbuch; Fick: Indogermanisches Wörterbuch és Miklosich szláv összehasonlító nagy tudományos szótárát. A kérdéses szavakra nézve természetesen nem ad tájékoztatást Kluge: Deutsches etym. Wörterbuch, mivel e szavak latin kölcsön-szavak.

² *Hunfalvy Pál* e nézetet tudtommal először a Budapesti Szemle 1877. évfolyamának 27. számában, a 117. lapon: «Ugor-magyar- finn mythologiai töredékek» c. tanulmányában fejtette ki, illetőleg okolta meg. Későbbi műveiben, Ethnographiájában is fentartja e nézetét. *Budenz*: Magyar-ugor szótárában 807. l., valamint a Magyar Nyelvőr I. 70. lapján Hunfalvyhoz csatlakozik közelebbi érveléssel — s tudtommal még nem cáfolták meg a következőkben összefoglalt fejtegetéseket.

Hunfalvynak feltűnt, hogy a sopronmegyei Hegykőnek német neve «Heiligenstein». Ha e «Hegy» mögött esetleg a «szent» jelentés rejlene: úgy esetleg a különben egészen értelmetlen «egy-ház» is új, teljesen megfelelő megvilágításba kerülne, mint *szent ház*. Fábrián Isván egy Konth Miklós nádor által 1366-ban kiadott s jelenleg a soproni levéltárban őrzett okiratban mutatott először rá Hegy-kőnek egy régibb alakjára: Eg-ki-re. Ennek az alaknak csekélyebb változatai — szintén régibb okiratokban = Eg-kü, Ig-kü. A magyar «egy» vagy «igy» hangzatú szó tehát eredetileg szentet jelentett s ily jelentésében megvan még a mai egyház szóban. A vallási dolgokban még az immár értelmetlenné vált szavak tekintetében is lehetőleg híven őrizzük meg az eredeti alakot. Midőn a nyugoti kereszténység sanctus szavát a mi «szent» szavunkban honosította meg: az «egy»-nek eredeti jelentése elkopott ugyan: de magával a templommal, Isten házával az az «egy» úgy összeforrott, hogy ahhoz a nép nem nyúlt, hanem mint értelmetlenné vált elé oda tette a «szent» jelzőt. Így lett «szent-egy-ház». Nem ily maradi érzésű a nép a helységnevekkel szemben. Amint a név avagy annak egyik szótágja értelmetlenné válik: segít magán

egyéniség nem csak mint oszthatatlan, hanem mint érinhetetlen, szent előttünk, amely felfogás különben teljesen egyezik az egyéniségnek nevelés szempontjából való értékelésével, amint azt a «Nemzeti nevelés»-ről szóló értekezésemben kifejtettem.*

A mondottak világosan mutatják, hogy az egyéniségre vonatkozó szavak mind *formalis* jelentőségűek; hogy egyetlen egyik sem nyújt betekintést a jelöltnek életébe, annak tartalmába s még a legszellemibb kifejezés is csak azt mondja, hogy az egyéniség — *egy sajátos lelki életnek minden mástól megkülönböztethető alanya és forrása.*

A személyiség szava már nem tisztán formailag jelzi az oszthatatlan egy élő, sajátos lényt.

Az indogermán modern nyelvek az orosz-cseh kivételével a latin *persona* szavával fejezik ki a személyiséget (német: Person, Persönlichkeit; dán: Person, angol: person, francia: per-

a nép, értelmet ad annak csekély változattal. Sopronnak eredeti neve — amint azt szintén városi okiratok mutatják «Odin burg» volt, melyet, amidőn e nevet a nép már nem értette meg, «Debe-burg»-gal helyettesített. Így lett az Egy-kő-ből: Hegy-kő.

Támogatja az «egy»-nek e jelentését még az «Ünnep», «Innep» szavunk is, amelynek régibb, még fellelhető alakja «üdnep» «idnep»; s amelynek eredeti alakja: *iknap, igy, egynap* volt = «dies sacer», «dies festus». A «nap»-nak «a» hangzóját a hangrendi illeszkedés törvénye szerint asszimilálta az értelmetlenné vált egynek, «ik»-nek, «id»-nek magas hangzója, úgy hogy a napból lett nep; míg viszont az értelmetlenné vált ik, id-nek mássalhangzóját asszimilálta a napnak kezdő mássalhangzója. (Analogiák: *vagy-nak = vadnak = vannak; hagynak = hadnak = hannahak.*)

Még az «ülni» szava, az «ünnepet ülni» kifejezésben is idevonható — tekintettel ennek mai «ünnepet ülni» vagyis «innepet illeni» és ennek megfelelő régibb: «üdnepet üdleni» v. «idnepet idleni» alakjára. Egyezze ez teljesen a latin «diem sacrum sacrare»-val.

A számnév «egy» — gondolat szempontjából nem kíván a szentet jelentő «egy»-től eltérő gyökszót, amennyiben a számnév «egy»-ben benne rejlik az érintethetetlenek, hozzá nem nyulhatónak, többé fel nem oszthatónak, tehát a végsőnek, a szentnek gondolata.

Hogy az, aki elsőnek alkotta a magyar «egyen» szavát, az «egy»-nek fent kimutatott jelentéséről mítsem tudott: azt megengedem; hogy azonban nevezetesen a számra gondolva az abban rejlő jelentést is sejtette: ezt nem tartom túlzott állításnak: úgy, hogy méltán örülhetünk mélységes értelmű «egyen» szavunkon.

* Megjelent az «Athenaeum» 1902. évfolyamában és különnyomatban is. Lásd különösen a 23. lapon.

sonne, personage; holland: persoon; olasz: persona, personaggio; svéd; person; spanyol: persona, personaje).

Ennek gyökszava (svan, san, son) hangzást, rengést, zúgást, tehát egy *belső*, *hangban* jelentkező *megindítottságot* jelent. E gyökszó származékai a hangzás felismert *eredményét* = a hangot (sónus), vagy a hangzás *nemét* az erős hangzást (sonax), a jó hangzást (sonoritas) fejezik ki. A «per» a hangnak áthatóságára utal (persönäre, áthatóan hangzani: domus cantu personat); úgy hogy a persóna = a hang által jellegzetesen áthatott s így megváltozott külső alak — arc, álca (amely tényleg a szerep különbözősége szerint különböző is volt). Még csak ezután jelenti magát azt a *sajátos* szerepet is, melyet a színész játszik; végre azt, amelyet az ember az életben játszik s mely az illető emberre nézve épen e cselekvés alapján *jellemszerűvé* vált.* Persona tehát nem *kész* valami, nem a természet által adott valami, amit minden mástól megkülönböztethetünk. Ilyen csak az individuum. Hogy az individuum — personává váljék, ahoz szükséges, hogy az az individuum, mint egyéniség — *belső* rezgésbe jusson, hogy e rezgés ne szoruljon a *belső* világra, hanem mint a bensőség megnyilatkozása, *hangban* is törjön ki, *átalakítsa* ezt az egyént, úgy hogy *arca* az *élelszerepét*, *jellemét tükrözze vissza*.

Nagyon is figyelemreméltó, hogy a latin épp a hangra, igazán a bensőség, az érzelem s így az értékvilág ható ténykedésére, e *belső* törtézésre s ennek *külső* és pedig az *arcban* való megjegecesedésére, állandó kifejezésére fekteti a súlyt. Történet nélkül nincs személyiség.

Hasonló, bár nem ily mély értelme van az orosz ЛИЦЕ(O) szavának. Az ó szláv lik — egy *belső* tartalomnak megjelensését: *tüneményt* jelent, amely szintén az *arcban* nyert kifejezést (ezért is lice = facies). Hogy ez az *arckifejezés* *nem eredeti*, hanem még csak *lesz*: mutatja a *liciti* szó, amely *formálást*, *festést* (сѣминfen) jelent; — mutatják a lice szónak össze-

* Freund nagy szótárában a personának ez utolsó, minket különösen érdeklő jelentését nevezetesen Ciceróból vett több példával világosítja meg. Cic. Phil. 8., 10. Pis. 11. Sull. 3. Mur. 3. Pis. 29. Krebs is Antibarbarusában a personánál a történeti tényezőt hangsúlyozza, még pedig szemben az individuummal; tekintettel lévén a persona mindég «az állásnak, a rangnak és hivatalnak külső viszonyaira is».

tételei licemère, licedej, melyek simulatort, *kimért* (mera = mérni), csinált (dej = facere) arcút jelentenek. A latin facies szavában is bennrejlik a cselekvés, a *történés* (facere) fogalma, úgy hogy ott is a facies: a *történésnek* arcban való megjelenítése.

A magyar *személy* szavának etymológiája kétes. Érdekes volna tudni, hogy szem, mint gyök szó mit jelent. A «szem» különben a lélek kisugárzója, tükre; az «ély» képző: cselekvésen nyugvó állapotot fejez ki; (erély = erő kifejtés útján létesült állapot; szenvedély = indulatok hatása alatt szenvedőnek állapota; kedély = a kedv és kedvetlenség tevékenysége útján mélyített lelkiállapot stb.), úgy hogy a magyar *személy* oly egyént jelent, kinek szeme, arca, egész lénye lelki életét jellemzően állapotilag visszatükrözi.*

* Halász Ignác szerint a «személy» szó eredetinek, de nem elemezhetőnek látszik és semmiképen sem származhatik a szentől. (Magyar Nyelvőr VIII. 344.).

Réthei Prikkel Marián ellenben (M. Nyr. XXVIII. 206., 207. l.) és pedig Zolnay Gyula hozzájárulásával (M. Nyr. XXIX. 80. l.) a leghatározottabban fentartja a személy szónak «szem»-től való származását, amint a nyelvtörténeti szótár is e-jelentésből indul ki.

Réthei Prikkel—Zolnay az «ély»-t a *πρός* hatása alatt, az arc-él, arcól (arcul pl. ütni) analogiája szerint a *πρός* = elő = ély-ből származtatják le s az arcél és személy közt a különbséget abban látják, hogy az arcél — az arcnak alsó részét, míg a személy annak felső részét jelentené. Nem ugyan ily anatomiai biztossággal használja általában mint facies, imago vultus, conspectus alapjelentéssel a személy szót a Nyelvtörténeti szótár I. 165. l.

Halász ellenben ellenszenvesen fogadja az ály—ély képzőt, mely eredetére nézve teljesen megegyezik az ál—él képzővel. Ha az ily képzésű szavainknak ige az alapja: úgy az így képzett szavak még menthetők (szenvedély, szabály, engedély, esély); ellenben azok, melyeknek alapja névszó (ünnepély, kedély, estély, erély) kárhoztatandók. Még az igékből képzett, tehát a jól képzett szavak (pl. irány, hatály, lakály) hallatakor is mindenki bizonyos idegenszerűséget fog érezni. E képző kihálófélben van. «Az igei alapú szókat csak azért nem itéli el egészen, mert az ály—ély-nek *functiója* azon szavakban, melyekben megmaradt, *tisztán* érezhető». «Egy részük *cselekvést* jelentő szó (akadály, veszély, aszály, dagály); más részük pedig a *cselekvés eredményét* jelöli (osztály, szegély)». I. Halász cikkét M. Nyelvőr VIII. 344. Halász tehát bár mint nyelvész idegenszerűnek tekinti az «ély» képzőt, mégis *constatálja*, hogy e képző a szónak egészen határozott értelmi jellemet ad.

A felhozottak nem ingatják meg a szövegben megkísérelt magyarázatomat. I. A «szem»-ből való származását Halásszal szemben nemcsak

Az egyéniség és személyiség szavainak etymológiája tehát tisztán mutatja, hogy épp úgy az indogermán nyelvek, valamint magyar nyelvünk is a leghatározottabban megkülönbözteti egymástól

Réthei Prikkel tartja fenn, hanem már a Czuczor-Fogarasy-féle magyar nyelv szótára, valamint a Magyar nyelv történeti szótára is amellet foglal állást. Csak mellékesen említem meg, hogy már a Cz.-F.-szótár Prikkel irányában — támaszkodva *πρόσωπον* analogiájára = szemkörüli táj vagy arc ábrázat, kép, alak = szemtája etymologizál. Fontosabb előttem, hogy a nyelvnek története, a szem és személy szónak története is emellett bizonyít. Azt látjuk ugyanis e két szótárban közölt anyagból, hogy a szem szavát — a személy értelmében és a személy szavát a szem értelmében is használták. Ha a személynek szemből-való képzése nyelvtanilag rossz is: a magyar ezzel nem törődött: a személyt szemmel, a szemet személlyel rokon jelentésben használta.

1. A személyt a szemmel rokon értelemben tüntetik fel:

Vala kedég ő személye (aspectus) miként villamat. Münch. C. Mt. 18.

Ő személyekkel a földre hajlanának (declinarent vultum in terram);

u. ó. Lc. 24.

Isten megvilagosetsa ő zemelet (vultum) mi raitonk. Apor C. 14.

Te zemeled előt vadnak (in conspectu tuo sunt). Bécsi C. 14.

Má bejöttenek en személyem elejbe bölesek (in conspectu meo); u. ó.

Ha leltem malasztot király személye előtt (in consp. regis); u. ó.

A Czuczor-Fogarasy-szótár a szem szava rokonításánál a sémi és indogermán nyelvek körébe is átszap. (Szerencsétlen a «Schem» fitű fűámen való kapcsolat, amely «skam»-ra megyen vissza s értelem dolgában éppen a szemnek, a látásnak, a fénylőnek ellenkezőjét jelenti t. i. = «befődni».) Őmb is ezzel áll összefüggésben. L. Kluge: Etymologisches Wörterbuch der deutſchen Sprache. Hunfalvy Magyar akad. értesítő, 1855. 353. lapján a «szem»-et a «szép»-pel = a szemre valóval is rokonítja. Ha ez lehetséges, úgy némileg érthető ennek rokonítása az indogermán, közelebb a görög *σεβ* (sav) — *σεβω*, *σεβομαι* — hódolva tisztelni, *σεβας* = hódoló tisztelet, bámulás; *ἀσεβής* = Isteneket nem tisztelő; *εὐσεβεια* = Istenfélelem; *σεμνομα* = méltóság, dísz; *σεμνω* büszkélkedni, dicsekedni. (L. Vaniček: Griech.-lat. etym. Wörterbuch. II. 1032. l.) S már ha kalandozunk idegenben — a magyarhoz közelebb álló héber *שָׂפָה* (saphah) = nituit, splenduit szavát az ezzel azonos török «szafi» = «világos, tiszta, szép» szavával együtt a magyar «szép»-hez vonhatjuk. Ha pedig a «személy» szavánál Czuczor-Fogarasyékkal a héber *שָׂמַל* (szemel) és az ezzel teljesen egyértelmű latin «simul acrum»-ra gondolhatunk: úgy meglepő végső eredményre jutnánk. A héber «szamal» ige (valamint annak változata: maschal) = összehasonlítani, valamint a latinnak közvetlen alapformája is = simulare. Az indogermánnak alapgyöke sa = ez, sám = egy, sama = egyaz, ugyanaz, együtt, egybevetni, egybehasonlítani, úgy hogy a simulacrum-mal Czuczor-Fogarasyék részéről rokonított személy végre is az egy-én mellett állna meg. L. Vaniček: Griech.-lat. etym. Wörterbuch. II.

e két szót. Míg az egyéniség formai jelentőségű, a létnek immár szét nem választható végső elemére, végső sajátos élettényezőjére, forrására megyen vissza anélkül, hogy annak tartalmáról szólna:

971. stb. l.) Ezt csakis zárjel alatt említjük meg. — Biztosabb alapra lépünk, midőn a szemnek Czuczor-Fogarasyék részéről csakis valószínűnek feltüntetett rokonságát a szín és szénnel elfogadjuk. Etymologiailag a kabardban szín—szen = látni, világítani; szem = a látás, világítás helye: (ez utóbbi megvan a szén = égő parázs szavában, amelyet a nép nyelve mindég égőnek, világítóknak vesz; a kialudt szént — *holt* szénnel nevezi s így még csak a másikat elevennek); passzive a megvilágított, a látott, a látható, valaminek színe, fényes, pompázó alakja. Ily értelemben mondjuk, hogy valakinek, különösen Istennek színe előtt megjelenni, leborulni stb. Hogy a személy szava tényleg a szemmel áll összeköttetésben: mutatja az is, hogy a személyt történeti nyelvemlékeink a «szin»-nel azonos értelemben használják.

Zyneet, awagh zemelyeeth nem lathatuo. Vinkl C. 283.

Megváltozók ő arczájának személye Münch C. Lc. 9.

Azért Baltazár király eléggé megháborodék és ő személye megváltoztaték. Bécsi C.

Zeep zemelyw̄ azon allat. Jord. C. 244.

Azért menynynek személyét tudjátok megválasztanatok. Münch. C. Mt. 16.

Ez vylagnak ez mastany keepe zemeelye elmwlyk. Érdy C. 18.

Harag-e vagy jó kedv látszik *személyében*, megtetszik a szándék menten nézésében. Gyöngy. D. 42.

2. A szemet a személlyel rokon értelemben tüntetik fel:

a) a szem a lélek tükre (Közm. Erdélyinél) s így a személynek affectusa a szemé:

Haragos szemet vetni valakire.

Farkas szemet néznek egymással.

Sír a szemem, fáj a lelkem.

Szégyen szemre eltakarodott.

b) szem = szín = személy.

Takarodjál szemem elől.

Ne jöjj többé szemem elé.

c) a szem — a személy akarati és értelmi erejének alanya.

Szemével megverni (személyi suggestio útján megbabonázni).

Úgy nézz a szemembe (képes vagyok ezt megtenni).

Vér szemet kapni (vakmerő bátorságot nyerni).

d) a szem — vonatkozással a személyiségre mint társadalmi intelligens lényre.

Valakinek szemét kinyitni = ethikai intelligens lényt felvilágosítani.

Kinyitlak szemei.

Valakinek szemét bekötni = elámítani.

addig a persona, lice, személy — ily külön, önmagában sajátos létező «Én»-t *fellételez* s ettől megkivánja azt, hogy benső meghatottság alatt álljon, még pedig annyira, hogy ez a ható tény-

Most egészen más szemmel látom a világot = *én* megváltoztam.

e) a szem — a személyi jellem vagy jellemtelenség kifejezője.

Szemére vetni hibáját — v. hányni v. lobbantani.

Szemtől szembe hazudtolni.

Hogy mered ezt szemembe mondani?

Szembe állani, szállni, szökni valakivel.

Szembe köpni, gyalázni, kicsufolni valakit.

Négy szem közt valamit valakinek mondani.

Szemtelen = jellemtelen személy.

Nem kételkedhetünk tehát abban, hogy a személy szava a szemmel függ össze; s hogy ezt az összefüggést a magyar köztudat történetileg határozottan fentartotta, még az esetben is, ha ezt az etymológiát a nyelvész esetleg komoly okoknál fogva el is ejtené.

Ami az «ély» képzőt illeti: úgy engem nem annyira annak etymologiai levezetése s e levezetés helyessége, mint inkább a képzőnek jelentése érdekel. S e tekintetben nagyjában egyezik az e képzővel alkotott szavakból általam levont értelem — jelentés — Halászával, azzal a különbséggel, hogy szerintem az «ély» képző csakis «a cselekvés eredményét» fejezi ki, avagy, amint én mondtam, «valamely cselekvésen nyugvó állapotot» jelez s nem *egy* szavakban magát a *cselekvést* is (amint ezt Halász felveszi). A Halász állítása érdekében felhozott szavak ugyanis szintén nem a cselekvés, hanem a cselekvés eredménye mellett bizonyítanak. Így az «akadály» = a megakasztó cselekvények kész, meglévő eredményét; a «veszély» = a vészthozóknak állapoti létét; az «aszály» = az asztítás eredményének bizonyos képét mutatja s a «dagály» is nem a tenger dagasztó cselekvését, hanem e tünemények egységes képét, mind a dagasztás, a dagadás eredményét tünteti fel.

A személy szóban az ély képző sem jelent cselekvést, hanem a cselekvő énnel megállapodott jellemét.

Lehet a cselekvő énnel megállapodott jelleme 1. tisztán csak *formalis*; midőn a cselekvésnek közelebbi tartalmától eltekintve, csakis annak *állandó* alanyát nézzük.

Így használjuk a személy szavát, mint az ige által kimondott cselekvés állandó alanyát a nyelvtanban, szólva első, második, harmadik személyről. Így midőn csak az egyén azonosságát hangsúlyozzuk: «Nagyságodhoz személy szerint (személyesen) megyek.» (1541. levél Szalay Ág. 400. m. l.) «Mivel személyében hozzá nem mehetett, tanítványait hozzá küldötte. (Pázm. pred. 23.) Két személy között való bajviadal (Páriz-Pápai Bod.). Személ szerint ismerni (Decsi Adag. 70.)

2. Ha a cselekvő Énnel megállapodott jelleme *tartalmilag* is meghatározott, úgy az lehet:

kedés, ez a történés az arcban, a szemben *állapoti, állandó* kifejezést is nyerjen. Ott a természet által *adotton*, a láthatón; itt a *történés* útján *hallhatón* és még csak *ez alapon* az arcban, a szemben, tehát a szellemet leginkább visszatükröző testrészen állandó kifejezést nyert, tehát a *szerzett* jellemem fekszik a súly.

*

A nyelvnek a szavakban megnyilatkozó *geniusa* a mondtak szerint az egyéniség és a személyiség közt határozott különbséget tesz. E geniust követjük e két fogalom közelebbi tartalmának kifejtésében.

Az egyéniségben mi eszerint a természet által adott, életünket sajátosan meghatározó oly alaptényezőt látunk, amely az egyes életének, tehát kölcsönhatásának *«prius»*-a.

Beismerjük azt, hogy az egyéniségnek keletkezését, épp úgy, mint általában a keletkezést, tisztán nem ismerjük fel. Nem *mi* csináljuk a dolgokat; ezért is ismeretünk a már létező-

a) egészen *általános* — *emberi, tipikus*: Sok arczul veréssel és pekdeséssel emberi személy ő rajta nem tetszik vala. (Régi magyar passio. Toldy kiad. 227.) Chinallyunk embert, szómelt. ki mihozzanc hasonlatos legyen. (Helt. Bibl. I. A. 2.)

b) lehet, hogy a tartalmi meghatározás csak *testiekre* vonatkozik: Magos, alacsony, rút személy; — illetőleg *csak* testiekben mutatkozik: Személye sokat mutat. Ezen embernek van személye; — nevetséges személye van.

c) lehet, hogy a tartalmi meghatározásnak alapja *szellemi, jellemi minősültség*; amikor azonban lehetséges, hogy az egyén ezt *mint másét* magára veszi, avagy a *magáét* terjeszti elő. Így nyeri a) az első esetben a személy szava a jellem szerű szerepnek, az *alcának* (*πρός ωρον* — persona) sajátos értelmét. Pl. színpadi személy, néma személy (ki hallgatag szerepet visz). Valakinek személyében megjelenni. — Emberek Ystennek zemélyére teremtettek. Ehr. C. 148. l. Engemet teremteth zemelyere es hasonlatosságara. Virg. C. 2b. — Zent Lucachot ökor zemeelben yryaak. Érdy. C. 588b. — Isteni zemelyre Adam teremtetec. Born. Ének 348. Az angyal azon zemeelben frater Bernaldnak yelenek. Ehr. C. 18. 46. l. Nem viseli jobban magát, ki királyi személyt képvisel, hanem aki díszesebben megfelel hivatalynak. Pazm. préd. 276. — Agya Kristus mynekeunk az eő zent testeet eledelevl kenyernek zemelye alatt. (Com. C. 171.) Miert vetetik ket zemel alat az or vachoraia. (Zvon. Osiand. 127.) Szen szellet leszalla ő rejája testi személyben. (Münc. C. Lc. 23.)

β) A mai köztudat a személy szó jelentését mindinkább csakis az

nek és kölcsönhatónak törvényszerűsége s egysége felismerésére irányul. E beismerés dacára mégis következtetünk a létezőből, mint okozatból az okra s így a létező egyéniség keletkezésének kérdése le nem tűnő kérdés.

A *sensualismus* tabula rasa elméletével az egyéniséget az egyesre kívülről származó hatások eredményének mondja. Amilyen a környezet, aminő képzeteket keltünk mi a környezet fölött is uralkodva — a gyermek lelkében: olyan lesz a gyermek egyénisége. A nevelő ez alapon *teremthet* egyéniséget. Az önmagától, tudásától s hatalmától eltelt individualisztikus pädagogusok e kedvenc elméletét* már maga a «tabula rasa» is megcáfolja. Nem minden papirosra írhatunk egyformán. Ugyanaz a ható eszköz az itatópapiroson egészen más nyomot hagy, mint a nem itatón; mást a sima, mást a redős papíron stb. De a gyermekre tekintő tapasztalat is megcáfolja ez elméletet, amennyiben minden egyes gyermek nemcsak a benne létező képzetanyag különbözősége szerint egészen sajátosan appercipial, hanem már a legegyszerűbb percipialásnál is különbözőképpen hat vissza a reá gyakorolt hatásokra, e hatásokat különböző-

egyén maga jellemének bemutatására, előterjesztésére használja. Személy az, kinek van története, kinek e cselekvés alapján megállapodott jellemé van.

E jellem lehet ismét *αα) formai*: az egyének természetében, a társadalmi állásában megnyilatkozó. Pl. férfi személy, nő személy; egyházi, papi, világi, katonai, — alsórendű, középosztályú, főrendű, fejedelmi személy. A bírónak nem szabad a személyre tekinteni, válogatni a személyeket. «Nem nézed emberéknék zemeleket.» Münch. C. 55.;

ββ) de lehet *tartalmi*, erkölcsi, intellectualis téren érvényesülő. Jóraivaló, böcsületes, becsstelen, jellemtelen személy. Valakinek személyében csalatkozik. Valakinek személye iránt tisztelettel viseltetni. Ismerem személyét. Kiért jámbor szömélyü polgárok esköttenek meg. (1551. Szalay Ág. 400. m. l.) Nem kár volna személyének Hogy ünnepet szentelnének (Népdal). Személyemet ne sértsd. Személyedről mindnyájan jó véleménnyel vannak. Az wr Isten zemeelben három, állatban egy. (Érdy C. 533.) A Jehova tulajdon személységűés saját lételü lélek. Gelei K. Titk. 472. A Jehovának lelkén semmiképen sem értethetik valami személytelen erő; u. az, u. o. (Isten abszolút személyiség!!) — Ide vonható még a rossz jellemű, nevezetesen a nőiességet megtagadó jellemű nőről, kinek állapotán, erkölcsi jellemén már mitsem lehet változtatni, ezért is absolute használt «személy» szó. (Derb. Cod. 205.)

* L. Az «Athenaum» 1898. évfolyamában Herbart lélektanáról megjelent cikkemet.

képpen értékeli. Minél egységesebb és összhangzóbb kinek-kinek lelki élete, annál sajátosabb az. Csak az emlékezetszerű, gépies, csinált és holt ismeretben létezik egyenlőség. Az életteljesen alakuló, létesülő lelki épület már kiindulási pontjában feltételezi a hatást befogadó, értékelő, a hatásra felelő egyéniséget.

A sensualistát, ki elmélete érdekében az embryonalis állapotban vett hatásokra viszi vissza a tapasztalatban jelenkező egyéniséget, megcáfolja a különböző egyéniségű ikreknek ténye.

Az *idealismus* a velünk született általános eszméknek elméletével sem magyarázhatja meg az egyéniséget. Éppen ezek az eszmék csakis későn fejlődnek s ha kezdetől fogva ténykednének, nem az egyéniségnek, hanem az egyenlőségnek lennének magyarázó okai.

A *materialismus* akár physico-mechanikai, akár chemiai irányban is, meddő a lelki életben jelentkező egyéniség magyarázására nézve. A physico-mechanikai folyamatnak kutatói a lelki élet befogadó és kiható tevékenységében jelentkező rythmust, amint az az érző és mozgató idegekben *jelentkezik*, megállapíthatják, megszámlálhatják: azt azonban, hogy ez a physiologikus mozgás *miképp létesít* szint, hangot a physika, a mechanica, vagyis — amint azt újabb időben oly élesen hangsúlyozzák — «a természettudományi gondolkodással» megfejteni nem képes; sőt mi több — magát a rythmust sem képes megérteni. A hideg, a meleg, az idegek táplálása, valamint a tevékenység tartama tényleg befolyanak az idegtevékenység rythmusára; sőt megengedhetjük, hogy egyik foglalkozás inkább hat fárasztólag az idegekre, mint a másik, de mindezen mérések fölött Mephistoként mosolyog éppen az egyéniség a befogadó képességének, érdeklődésének különbözőségével; a nevelő, a tanító suggeráló erejének, módszeri ügyességének, a tárgy és a növendék szeretete hatalmának semmiféle mértékkel meg nem határozható változataival. Nem kicsinylem a természettudományi gondolkodásnak munkáját még a lelki tünemények országában sem: de ez nem a tünemények «mi»-jére, tartalmára, hanem a tünemények formájára, közelebb az idő formájában megszámlálható mozgásra és annak rythmusára s a tér formájában megállapítható sejti elváltozásokra és így a mozgás *külső* feltételezettségére vagy physiologikus következményére vonatkozik s csak ezekről számol be. Rythmus nél-

kül, esetleg rim nélkül, hangok, szavak megszámlálható változatosága, euphonia nélkül nincs ugyan igaz költemény: de mindez együttvéve, bármennyire is megfeleljen a prosodia összes követelményeinek, még nem ad költeményt. Csak a gondolat a maga tisztaságával és emelkedettségével; az érzelem az ő színezésével és mélységével; mindkettő az egyéni erő közvetlenségével és melegével, egyszóval az az értelmes és jelentős intenzív tartalom, amelyhez teljesen alkalmazzuk a formai kiszámítható, kimérhető készletet: ez teszi eme formákban megjelent költeménnyé. Produkálhatjuk az emberi hangot a mechanica segítségével: de a hangnak *egyéni* jellegét, *sajátos lelkét* a legfinomabb készülék sem adja vissza. Előadhat valaki egy költeményt, avagy zenei művet, úgy, hogy az előadás a formai követelményeknek, a rythmus, a hangsúly, a hang kivánt fokozásának teljesen, mindenben megfelel: s az előadás mégis hidegen hagy, magával nem ragad; mert hiányzik abban a mechanikai úton még nem is utánosztható *egyéni* jellem. A physiko-mechanikus kutatások eredményei csakis azt mutatják, hogy physiologiai úton eljuthatunk a szellem küszöbéig, hogy a szellemet megnyilatkozásában befolyásolhatjuk, hogy a szellemi tevékenység lefolyásában jelentkező rythmust, annak fokát, számát megmérhetjük, számlálhatjuk; de magát a szellemet, annak tartalmát és egyéni jellemét épp oly kevésbé produkálhatja a mechanizmus, amint a hőmérő nem csinál lázt, amint a zongora nem játssza Beethovent. A physico-mechanikai adatok minden számbeli határozottság dacára a lelki tünetenyekre nézve csakis ismereti s nem reális okok, amelyek még mint ismeretiek is nem egy esetben problematikus értékűek.

A materializmus, mely *vegyi* úton kívánja a szellemi életet s így annak alakulását megmagyarázni: megakad a tudat, az éniség tudatának ténye előtt. A vegyi folyamatban a kölcsönható tényezők e folyamatnak csakis substratumai, de nem alanyai, a folyamatban feloldódnak, elváltoznak, egyéni jellegüket elvesztik: úgy, hogy nemcsak, hogy ki nem fejlődhetik a minden egyes fölött uralkodó, minden egyest elkülönült sajátosságában felfogni képes tudatos szellem, hanem még az egyesek is elkülönült voltukban átváltozva, áthasonulva megszűnnek létezni.

A szellemi életet egyéni voltában, mindezen álláspontok alapján nem vagyunk képesek megmagyarázni. *Eredeti*, sajátos ténykedés előtt állnak mindezen elméletek. Az eredetiséget pedig másból levezetni annyit jelent, mint éppen ez eredetiséget tagadni.

A kérdés tehát nem az lehet, hogy mi az eredetit produkáljuk, hanem csakis az, hogy tények alapján az eredetinek keletkezését szükségszerűségében tüntessük fel.

Az egyéniség — az életnek megnyilatkozása. Élet csakis ott van, ahol a kölcsönhatás létezik. Kölcsönhatás pedig csakis azon esetben létesülhet, ha egymástól különböző sajátosak hatnak egymásra (az egyazonos csak summálható, de kölcsönhatásnak alanya nem lehet); egymásra pedig e sajátosak csakis akkor hatnak, ha egy organikus egésznek szervei, ha azt a változást, mely az ő ható ténykedésük következtében bennünk létezik — az egész alapján — minden egyes szerv is megérzi oly mértékben, amint azt az egésznek fenntartása és fejlesztése kívánja. Csakis az egésznek ezen minden egyesben való immanentiája ment meg azon képtelenségektől, melyek egy átmenő erőnek gondolatával járnak, mely erő tehát egyidőben senkinek, semminek sem ereje, mely midőn «b»-re megy, mégis benne marad az «a»-ban; s amelyre nézve nincs ok, hogy miért menjen éppen a «b»-be és nem a «c»-be. A ható ténykedés, a változás, az okság és okozatiság: mindez talány, érthetlenség, ha nem gondoljuk mindezt testi szervezetünk analogiájára.

Az az ellenvetés, hogy a dolgok közelsége, érintkezése magyarázza meg az átmenő hatást, nem áll, mivel igen távol létező dolgoknak mély meghatottsága mellett a közvetlen közelben levők egészen közönyösen maradnak. Nem szerencsésebb a «törvény» fogalmának bevonása. Nem a törvény készít valamire. A törvény elvontság, amelynek magában semmiféle hatalma sincs. A dolgok sajátosságának érvényesülésében feltűnő sorrend ad alkalmat arra, hogy törvényként követeljük ezt az egymásutániságot s hogy a létező egymásutánban jelentkező erőt át vigyük a törvénybe. A törvény azonnal hatástalanná lesz, amint a létező egymásutánban nincsen meg az erő, illetőleg abban más erők ténykednek, illetőleg az megváltozott. Ezen ténnyel függ szorosan össze az állami törvények ereje, illetőleg erőtlén volta. Erős a törvény, ha a köztudatban megvan a cselekvények

egy bizonyos egymásutániségának a követelménye: gyöngé, ha ez az egymásutániség meglazul az egyesekben s a köztudat, vagyis a társadalmi, illetőleg állami organizmus egésze nem képes az egyest ez egymásutániségben megerősíteni. Minden egyesnek ható ténykedésében van egy bizonyos sorrend s ezzel minden egyes egy egészen határozott miség, amely miség képezi megnyilatkozásának törvényét; de minden egyes egy szerves egésznek is szerve, úgy hogy az egész útján az egésznek minden más szervétől is meghatározható és pedig az egésznek fenntartó és fejlesztő oeconomiája szerint.

A kölcsönhatás ténye ezért is csakis egy szerves egészen belül érthető meg.

Minél fejlődöttebb már most az egyes, annál nagyobb bel- és külterjileg is a kölcsönhatás s így annál jellemzetesebben és életteljesebben lép elibénk a szerves egésznek képe egyéniesült szerveivel. Minél fejlődöttebb továbbá világképünk, annál inkább tágulnak is e körök; míg végre felöleli *egy* kör a mindenséget; úgy hogy végre is minden egyes a mindenség egészében ténykedő fenntartó és fejlesztő erőnek az egyest létében és fejlődésében meghatározó ereje alá kerül s így minden egyes végre is e mindenséget létében és fejlődésében meghatározó isteni erőnek az egészre nézve is feltétlen értékes, általa tételezett szerve. Az a hely, amelyet az egyes az egészben elfoglal, e helyvel adott sajátos feladatával különbözteti meg az egyest minden mástól olyannyira, hogy ez alapon mással egybe nem téveszthető, egybe nem vegyíthető, meg nem osztható, magában álló *egyénné* válik, aki feladatában az ő *énis*éget tételezi: s így igazán *egyénné* bizonyul be. Az egyén tehát végre is Isten teremtő, a mindenséget létében és fejlődésében fenntartó ténykedésének eredménye s mint ilyen egy-egy *isteni célgondolatot* képvisel az isteni gondolatok egységes egészében s így tényleg az, amire a magyar szónak Hunfalvy szerinti etymológiája utal: «szent» Én.

Az idealizmus, mely velünk született eszmékről beszél, a sajátos isteni célgondolatban leli meg igazságát; valamint a középkor óta a theológiát élénken foglalkoztató creatianismus elmélete. Az egyéniség Isten teremtő ténykedésének műve. Van azonban igazság a tradicianismus elméletében s így a materialismus és sensualismus fönt ismertetett tételeiben is. Minden egyes

ugyanis nemcsak a mindenséget felölelő körnek, hanem számtalan más körnek is szerve, úgy hogy e körnek substratuma, valamint szelleme az egyest eredetétől kezdve már is befolyásolja s így egyénisége alakulására már is hat.

A test, egészen eltekintve a paradicsom elméletének helyes volta kérdésétől, már csak mint a szellemnek organuma igen természetesen befolyásolja a mozgató szellemet is tevékenységében, megnyilatkozásában; s így igen természetes, hogy a szülők, a szülők testi szervezete, pszichikai állapota, hangulata a nemzés idejében, valamint nevezetesen az anyának viselkedése a viselőség állapotában nagy hatással van a születendő gyermekre. Az újabban írt életrajzok nevezetesen e származás befolyásának fontos tényét világosítják meg.

Az izomzattal, az idegzettel összefüggő testi ügyességek, bizonyos irányú tehetségek és lelki indulatok nemcsak hogy öröklődnek, hanem az öröklés után egy bizonyos fokig finomodnak, tökéletesbednek az új nemzedékben; s így lényegesen hozzájárulnak az egyéniség megalakulásához. S ennyiben van a materializmus okoskodásában is igazság. Hogy azonban ez nem a döntő: mutatja ezt az a nagy eltérés, az az ellentét is, amely nem egyszer a szülők és gyermekeik közt mutatkozik s melyet csakis úgy magyarázhatunk, hogy az egyes mégis alapjában csakis a mindenségben ténykedő és annak fenntartására és fejlesztésére irányuló isteni szellem teremtő erejének eredménye, mely az egésznek érdekét szem előtt tartva, felhasználja a földben, a talajban, a szülőkben létező anyagi és szellemi tényezőket egy sajátos lény teremtésére.

S van igazság a sensualismus elméletében. Az egyes képzetek, amelyek a külvilág behatása alapján érzékeink útján behatolnak lelkünkbe, de különösen azok az imponderabilis erők, amelyek környezetünkből, a családból, a társaságból s társadalomból leszállanak, még pedig egészen öntudatlanul, lelkünk mélyébe s itt az értékelésnek tényezőit alkotják, egyéniségünk kialakulására nagy befolyással vannak.

Ez azonban nem tartozik tulajdonképen az egyéniség, hanem a személyiség alakulására. Az egyéniséggel mint kézzel állunk szemben; a személyiség ellenben lesz.

A levő, a fejlődő egyéniség azonban még nem személyiség. Lehetséges az, hogy az egyéniség a benne létező erőt csakis

önmaga érdekében fejt ki olyformán, hogy minden mást eszköz-ként sajátos céljai számára *önzően* használ fel. Kialakulhat az ily ható ténykedés, ily történés útján is az elhatározásnak és cselekvésnek egy állandó formája, mely ezt az embert minden mástól megkülönbözteti, mely gondolkozásában, érzéseiben és cselekvésében őt kiszámíthatóvá teszi; kialakulhat e történés alapján az, amit *jellemnek* nevezünk. Csakhogy e jellem még nem azonos a személyiséggel. A személyiség a történés útján kialakult jellemet kíván ugyan: azonban kívánja azt is, hogy az a ténykedő egyén a történeti hatalmak hatása alá kerüljön, hogy betaglalódjék eme történeti Éniségek keretébe.

E betaglalódás kétféle lehet. Lehet olyan, hogy az egyes a történeti hatalomnak, a történeti Énnel csakis vak eszköze, engedelmes közege lesz, úgy hogy egyéniségének jogosultságáról teljesen lemond. Ez átmenetnek érthető, de ellenkezik a történeti Énnel sajátos természetével. Minden történeti Én, amint a szó is mutatja, történeti jellegű s mint ilyen, fejlődő és nem dogmatikai természetű. Életelve lehet dogmatikus, vagyis maradandó, állandó: de életelvének megnyilatkozása mindig változó alakban jelentkezik éppen fejlődése alapján. Megmerevült történeti Ének önmagukban ellenmondásosak. A fejlődés pedig az egyénységnek kölcsönhatás útján való tételezése. Kölcsönhatás csak ott van, ahol sajátosak, egyéni erők hatnak módosítólag egymásra. A történeti Én tehát nemcsak hogy nem kívánja az egyéniségnek, az egyéni erőknek elnyomását, hanem fejlődésének magasabb fokozata arányában éppen ezen egyéni erőket, mint a kölcsönhatás tényezőit lényege szerint követeli. Igaz, hogy nevezetesen azon történeti hatalmak, amelyek isteni eredetüket hangsúlyozzák és éppen ezért főleg a kegyelet tőkájével érvényesítik hatalmukat, e hatalom állandósítása céljából nagyon könnyen beleesnek abba a hibába, hogy minden egyesnek betaglalását a vak engedelmes-ség és így az egyéniségről való lemondás alakjában követelik. Ez hiba, amely ellen küzdve nem a történeti hatalom, hanem annak torzalakja, természetével ellenkező alakja ellen küzdünk, még pedig annál élesebben és jogosultabban, minél egyoldalúbban hangsúlyozza a történeti hatalom a vak engedelmességet, az uniformist. A történeti Énnel természetes fejlődése, valamint a küzdelemnek természetes következménye az egyénnek oly betaglalása a történeti Énbe, amellyel éppen ezen egyéni erőre, mint a köz-

nek céljait egészen sajátosan szolgáló tényezőre fektetjük a fősúlyt. A fejlődő, tehát igazán történeti szervezet éppen fejlődésének foka arányában kívánja mindinkább ható tényezőinek azon sajátos munkásságát, melyet csak ezek egyenként, más által nem pótolható módon, az egészre nézve tehát feltétlen értékkel végeznek. Az egyes tehát annál értékesebb szerve az egésznek, minél egyénibb, minél sajátosabb módon szolgálja az egészet; minél tisztábban képes egyéniségével adott isteni célgondolatot tudatra emelni, mint olyan tényezőt, amellyel a szerves egészet egészen sajátosan szolgálja. Igen természetes, hogy az ily egyéniség másnak egyéniségét is, amennyiben az is sajátos módon szolgálja az egészet, feltétlenül elismeri, azt működésében nem zavarja, hanem lehetőleg támogatja, már csak úgy is, hogy sajátos munkájával erősítvén az egészet, ez egészben annak minden egyes szervét is erősíti. Az a közösségi érzés, mely az egésznek erejében minden egyesét sajátosságában elismer s azt támogatni is igyekszik, mely a maga sajátosságát egészen a köz építésére ajánlja fel és éli: ez érzés a *szeretetnek* érzése; úgy hogy azt mondhatjuk, hogy az egyéniség a szeretet szolgálatában lesz még csak igazán isteni célgondolatot megvalósító egyéniséggé, avagy egyszóval: személyiséggé. A személyiségnek tehát *erőforrása* Isten, a mindenséget átható isteni szellem; a személyiségnek *érvényesülése* a sajátos tevékenység útján felépülő szeretetnek országa. Felépült ez ország *mibenmünk*, midőn összes tehetségeink harmonikusan *sajátos hivatásunknak* teljesítésére egyesülnek; felépül a *családban*, midőn minden egyes családi tagnak egyéniségét elismerve, közösen erősítjük a jónak szolgálatában álló családi szellemet; felépül a *községben*, ha annak multját, nyelvében és vallásában megnyilatkozó lelkét, tradícióit, szokásait és értékképzeteit ismerjük s mindezeknek hatása alatt keressük a községnek azt a sajátosságát, amellyel mint értékes szerv betaglalódik a nemzetnek, a hazának szervezetébe s e sajátosság szolgálatába helyezük a községnek minden egyéni tényezőit; felépül a nemzetben, a hazában, ha hazai történetünk összehasonlító ismerete alapján felismerjük nemzetünk sajátos hivatását a nemzetek testében, azt az isteni célgondolatot, amelynek érvényesítésére hivatott be a történet színterére s melynek erejében minden egyes, valamint minden egyes hazai intézmény és alkotmány nemzeti jelleget nyer, anélkül azonban, hogy

mind ez egyesek, mind ez intézmények és alkotmányok egészen sajátos jellegüket elvesztenék. Ellenkezőleg, a nemzet, a nemzetállam csakis úgy bírja önmagában fennmaradásának és fejlődésének elvét, ha épp oly határozottan ragaszkodik nemzeti sajátos missziójához, amint elismeri e nemzeti misszió szolgálatában sajátosan, autonomice tagolt társadalmat és e társadalomnak is egyes egyéni tényezőit. Ily alapon épül fel a nemzetek egyesülésében az emberiségnek egységesen tagolt, a köz érdekében sajátos missziót teljesítő országa, Istennek, a szeretetnek országa, amelyben nemcsak az egész, hanem ezen belül minden egyes nemzeti, községi, családi és egyedi egyéniség mint személyiség megdicsőül; sőt amelynek útján még a természet és a természeti erők is a szeretet szolgálatába helyezve — megdicsőülnek. (Rom. 8., 19.) A személyiség elvének győzelme az igaz humanizmusnak, Isten országának is győzelme.

A személyiségnek e fejtegetése és fejtegetésének eredménye teljesen egyezik nyelvészeti fejtegetésünkkel és annak eredményével. Míg az egyéniség itt is, ott is a szeretet által, mint a kölcsönhatás feltétele *adott*, kész valami, amelyet sem elosztani, sem mássá változtatni nem lehet: addig a személyiség történet, belső meghatottság, a történeti hatalmakban létező tényezőkkel való kölcsönhatás alapján *keletkezett*. S valamint nevezetesen a *persona* szó minden egyesre nézve nem egy, hanem minden egyes természetének *megfelelő szerepet* tulajdonít: úgy a személyiség gondolata is minden egyesnek egyéniségében rejlő isteni célgondolatot emeli tudatra s fejezi ki azt egész lényében, arcában, szellemi physiognomiájában. S valamint végre az a színész csakis azon esetben játsza jól szerepét, ha a színmű költőjének intenciójához teljesen alkalmazkodva, a többi szereplőkkel összhangban a színműnek, az egésznek nemes, szép gondolatát érvényesíti egészen sajátos módon: úgy az egyéniség is csak akkor lesz személyiséggé, ha az egésznek nemes rendeltetése, isteni célgondolatja megvalósításában sajátos szervként működik közre s éppen e szolgálatban ethizálja egyéniségét, változtatja át egyéniségét személyiséggé.

SCHNELLER ISTVÁN.